

*C.Ə.Ağakışiyev, X.N.Həsənzadə, N.C.Ağakışiyeva
Üzümçülük və Şərabçılıq Elmi Tədqiqat İnstitutu
Abşeron r-nu, Mehdiabad qəs., 20 Yanvar küç.
E-mail: nuranli@mail.ru*

YERLİ SÜFRƏ VƏ TEXNİKİ ÜZÜM SORTLARININ İNKİŞAF DİNAMİKASI

Üzüm texniki bitkilər qrupuna aid olmaqla dünyanın müxtəlif təsərrüfatlarında mədəni halda becərilir. Məqalədə üzüm bitkisinin Ağadayı, Mərəndi, Hüseyini və Xindoqnu üzüm sortlarının becərməsi zamanı onun boy gücünün, zoğların orta uzunluğunun, yetişmə dərəcəsinin və zoğun diametrinin təyin edilməsi barədə ətraflı məlumat verilir. Bitkinin əkin üçün hazırlanması, becərməsi zamanı inkişaf amilləri öyrənilmişdir. İnstitutda Ağadayı, Mərəndi, Hüseyini və Xindoqnu üzüm sortları ilə yanaşı, introduksiya olunmuş üzüm sortlarının, yeni yerli seleksiya sortlarının becərilən ərazi və istifadə istiqaməti kontekstində sortların inkişaf faktorlarına təsirinin öyrənilməsi istiqamətində davamlı işlər aparılır.

Açar sözlər: üzüm, çubuq, torpaq-iqlim şəraiti, sort, kəsmə, saxlanma, cücərmə

Giriş

Azərbaycan zəngin üzüm genofonduna malik olub və bu genofondan istifadə etməklə üzüm sahələrinin salınması lazımdır. Üzüm sahələrinin salınmasında mühüm məsələlərdən biri düzgün texniki və süfrə sortlarının seçilməsidir. Qeyd etdiyimiz kimi, ölkənin üzüm məhsulları ilə tam təmin olunmasında, ixracın artırılmasında və bu sahədən yüksək gəlirin əldə olunması üçün fərqli bölgələrdə müxtəlif texniki və süfrə sortlarından istifadə edilməlidir.

Ölkəmizdə kənd təsərrüfatı və aqrar sahədə xaricdən asılılığın aradan qaldırılması və ixracın artırılması üçün bir sıra səmərəli işlər görülür. Belə ki, bunun üçün digər sahələr ilə yanaşı, üzümçülük sahəsində üzüm genofondunun öyrənilməsi və üzümçülüyn davamlı inkişafının tətbiq edilməsi ilə fermerlərin yüksək məhsuldar sortlarla təmin olunması prioritet məsələlər olaraq həyata keçirilir [1, 2].

Material və metodlar

Tingçiliyi inkişaf etdirmək məqsədilə artırmaq üçün istifadə edilən sortun çubuqlarının buğumlarının ölçüləri sorta məxsus olmalıdır. Müəyyən olunmuşdur ki, buğumların arasındakı məsafə uzun olan əkin materialının buğumlarının arasındakı məsafə qısa olan əkin materialının inkişafı zamanı kök sistemi zəyif inkişaf edir. Diametri nazik olan əkin materialının regenerasiya qabiliyyəti yüksək olsa da, əlverişsiz inkişaf şəraitinə düşdükdə ting alımı daha az olur.

Bitkilərin aprobasiyası zamanı əsas işlərdən biri də tumurcuqların inkişafının və sağlam quruluşa malik olmasının müəyyənləşdirilməsidir. Kəsim əməliyyatı tumurcuqların eninə kəsilməsi ilə icra olunur. Tədqiq olunan tumurcuğun eninə kəsilməsində gözcüyün daxili açıq-yaşıl rəngə malik olmalı və su kütləsi ilə zəngindirə deməli sağlam, kəsim zamanı gözcüyün içəri orqanı qonur, tünd rəng müşahidə edilirsə, belə zoğlar əkin üçün tam yararsız hesab edilir [6.7].

Keyfiyyətli əkin materialının istehsalı məqsədilə üzüm bağlarında aprobasiya, kütləvi və fərdi seleksiya işləri həyata keçirilmiş, müəyyən edilmiş fitosanitar cəhətdən təmiz,

məhsuldar, yaxşı inkişafı ilə seçilən, iri giləli, şirə çıxımı yüksək olan, salxımların çəkisi çox olan, məhsuldar və yüksək keyfiyyətli tənəklərdən əkin materialı tədarük olunur.

Abşeron Təcrübə Təsərrüfatında yerləşən Ampeloqrafik Kolleksiya bağında əkilmiş texniki və süfrə üzüm sortlarının tinglərinin yaşıl zoğ və kök sietemləri üzrə müqayisəsi aparılmış və cədvəl 1-də sortlar üzrə nəticələr qeyd edilmişdir. Tinglərin kök sistemi və zoğların inkişafı 5 (beş) bal sistemi üzrə qiymətləndirilir:

1. Zəif; 3. Orta; 5. Yaxşı; 7. Güclü 9. Çox güclü.

Cədvəl 1

Əkilmiş sortların yaşıl zoğ və kök sistemləri üzrə müqayisəsi

Sortlar	Təkrarlar							
	Yaşıl zoğ üzrə				Kök sistemi üzrə			
	Nəzarət	I təkrar	II təkrar	III təkrar	Nəzarət	I təkrar	II təkrar	III təkrar
Ağadayı	yaxşı	çox güclü	yaxşı	çox güclü	orta	çox güclü	güclü	yaxşı
Mərəndi	çox güclü	güclü	çox güclü	çox güclü	güclü	güclü	çox güclü	güclü
Hüseyni	yaxşı	çox güclü	yaxşı	yaxşı	güclü	güclü	güclü	çox güclü
Xindoqni	yaxşı	güclü	yaxşı	yaxşı	orta	güclü	güclü	yaxşı

Cədvəldən göründüyü kimi, Mərəndi sortu digər sortlara nisbətən həm yaşıl zoğ sisteminə, həm də kök sisteminin inkişaf göstəricilərinə görə digər sortlardan fərqlənir.

Abşeronun torpaq iqlim şəraitinə uyğunlaşmış süfrə üzüm sortlarının yaşıl zoğ və kök sietemləri üzrə müqayisəsi aparılmış və yüksək nəticələr alınmışdır. Abşeron şəraitinə tam uyğunlaşan Mərəndi və Ağadayı üzüm sortlarının göstəriciləri yüksəlmə göstəricilərinə görə digər sortlardan fərqlənir. Cari ildə Abşeron təcrübə təsərrüfatında əkilmiş üzüm sortlarında yüksək səviyyədə aqrotexniki qulluq işləri aparılmış və nəticədə sortların həm çıxışı, həm də inkişafı yaxşı getmişdir.

Tədqiqat zamanı qeyd olunan Ağadayı, Mərəndi, Hüseyni və Xindoqni üzüm sortlarının inkişaf fazaları mütəmadi olaraq izlənilmişdir. Nəticə göstərir ki, ümumiyyətlə tədqiq olunan sortlarda həm kök sistemlərinin, həm də yer üstü vegetativ orqanlarının inkişafı, fazalar üzrə bitkilərin inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğun getmişdir. Öyrənilən sortlar içərisində, Abşeronun spesifik torpaq iqlim xüsusiyyətlərinə ən yaxşı uyğunlaşmış Mərəndi sortu, digər sortlarla müqayisədə, bitkinin bütün orqanları daha yaxşı inkişaf etmişdir.

Aparılan tədqiqatlara əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Abşeronun torpaq-iqlim şəraitində becərilən texniki və süfrə üzüm sortları iqtisadi baxımdan səmərəli, texniki baxımdan isə sərfəlidir [3]. Üzüm sortlarının tənəklərində zoğların boy atmasının, tənəyin böyüməsinin, inkişaf fazalarının öyrənilməsi və aqrotexniki tədbirlərin yerinə yetirilməsinin böyük əhəmiyyəti vardır. Üzüm bitkisinin boy gücü və zoğların yetişmə dərəcəsi prof. S.A.Melnikin təklif etdiyi xətti ölçmə üsulu ilə təyin edilmişdir.

Tənəyin boy gücünün, zoğların orta uzunluğunun, yetişmə dərəcəsinin və zoğun diametrinin təyin edilməsi (sahədə)

Sortun adı	Tənəyin nömrəsi	Zoğların uzunluğu, sm	Zoğun diametri, mm	Yetişməyən hissə, sm	Zoğların yetişmə dərəcəsi, %
Ağadayı	1	105	10	28	73.3
	2	88	9	27	65.4
	3	75	8	25	66.6
	4	105	8	26	77.1
	5	95	9	24	74.7
Cəmi uzunluq		468			
Orta göstərici		93.6	8,6	26.0	71.4
Mərəndi	1	98	11	25	74.5
	2	125	10	29	76.8
	3	130	10	27	79.2
	4	105	11	30	71.4
	5	95	9	23	75.8
Cəmi uzunluq		553			
Orta göstərici		110.6	10.2	26.8	75.5
Hüseyni	1	110	10	28	74.5
	2	118	9	30	74.6
	3	92	10	27	70.6
	4	89	9	25	71.9
	5	96	10	26	72.9
Cəmi uzunluq		505			
Orta göstərici		101	9.6	27.2	72.9
Xindoqni	1	109	10	29	73.4
	2	86	9	31	64.0
	3	115	9	36	68.7
	4	95	10	29	69.5
	5	97	8	30	69.7
Cəmi uzunluq		502			
Orta göstərici		100.4	9.2	31	69.1

Üzümdə sort və formalar zoğların boy artmasına, qalınlığına (diametrinə), buğumların quruluşuna, buğumarasının uzunluğuna, zoğun en kəsiyinin formasına, zoğun bel və qarın hissəsinin rənginə, oduncağın və özəyin quruluşuna, formasına, yetişmə dərəcəsinə və s. əlamətlərə görə seçilir [4, 5].

Tənəyin boy gücünün, zoğların orta uzunluğunun, yetişmə uzunluğunun və zoğun diametrinin təyin edilməsi üçün institutun Ampeloqrafiya bağında sahədə cədvəldə adları qeyd olunan sortlar üzərində tədqiqat işləri aparılmışdır (cədvəl 2). Tədqiqat nəticəsində hər bir sortun göstəriciləri barədə ətraflı analizi verilmişdir:

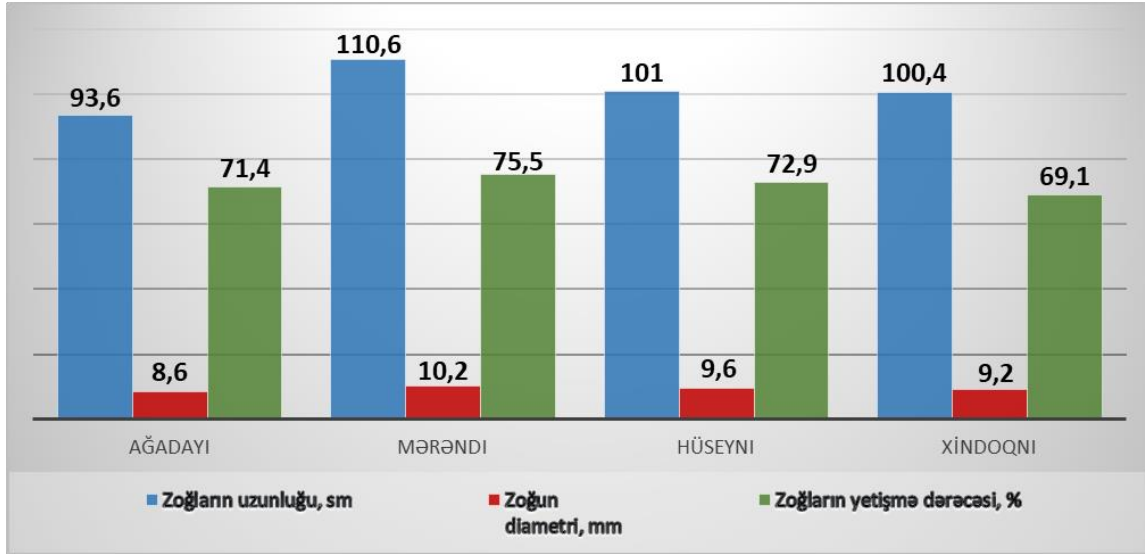
$$\text{Ağadayı sortu; } P = 468 \times 3.14 \times 0.86^2 / 4 = 271.9 \text{ sm}^3$$

$$\text{Mərəndi sortu; } P = 553 \times 3.14 \times 1.02^2 / 4 = 451.5 \text{ sm}^3$$

Hüseyni sortu; $P = 505 \times 3.14 \times 0.96^2 / 4 = 364.7 \text{ sm}^3$

Xindoqni sortu; $P = 502 \times 3.14 \times 0.92^2 / 4 = 335.0 \text{ sm}^3$

Tədqiqat zamanı sortlarda zoğların yetişmə dərəcəsi, öyrənilmiş və müəyyən olunmuşdur ki, Mərəndi sortunun yetişmə dərəcəsi digər sortlardan fərqlənmiş və müəyyən faiz yüksək olmuşdur.

Diaqram 1. Tənəyin boy gücünün, zoğların orta uzunluğunun, yetişmə dərəcəsinin və zoğun diametrinin təyin edilməsi diaqramı

Nəticə

İnstitutun Ampeloqrafiya bağında hesabatda ilində qeyd olunmuş elmi tədqiqat işləri ilə yanaşı sortların OİV-nin Ampelodeskriptorların təyini üçün üzümün fenotipik göstəricilərinin rəqəmsal skriningi aparılmışdır. Bu məqsədlə sahədən Hüseyni, Ağadayı, Mərəndi və Xindoqni sortları seçilmiş və onlar üzrində aşağıda qeyd olunan əməliyyatlar icra edilmişdir. Həmin əməliyyatların təhlili nəticəsində aşağıdakılar təyin olunmuşdur.

Tədqiq etdiyimiz Hüseyni, Ağadayı, Mərəndi və Xindoqni sortlarında zoğların uzunluğu orta hesabla ən yüksək Mərəndi, ən aşağı Ağadayı sortu olmuşdur.

Zoğun yetişmə dərəcəsi Mərəndi, Hüseyni sortlarında yüksək, Xindoqni sortunda aşağı olmuşdur.

Zoğun diametri Mərəndi sortunda ən yüksək, Ağadayı sortunda aşağı nəticə göstərmişdir.

Zoğ uzunluğunun yetişmə indeksindən asılılığı Diaqram 1-də verilmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. İbrahimova S. Aqronomiyanın əsasları // Bakı, 2012. 42 s.
2. Qurbanov M.F. Bitkilərin quraqlığa davamlılığında kök sisteminin rolu // Bakı: Azərbaycan Aqrar Elmi, 2009, № 5, s. 87.
3. Pənahov T.M. Azərbaycanın üzüm sortları / T.M.Pənahov, V.S.Səlimov. Bakı: Müəllim nəşriyyatı, 2012. 288 s.
4. Səlimov V.S. Üzümün seleksiyası / V.S.Səlimov. Bakı: Müəllim nəşriyyatı, 2019. 304 s.
5. Şərifov F.H. Üzümçülük / Bakı: Maarif nəşriyyatı, 1988. 458 s.
6. Иванченко В.И. Влияние сортов и подвойных комбинаций на выход и качество привитых черенков и саженцев винограда / В.И.Иванченко, А.Ю.Зотиков,

С.А.Смычкова // Магарач: Виноградарство и виноделие, 2018, №1; с. 12-15. DOI: 10.35547/ИМ.2019.21.2.001

7. Клименко В.П. Влияние периода прополки, аэрации и стимуляторов роста на урожайность и качество прополки семян винограда / В.П.Клименко М.Н.Борисенко, Й.А.Белинский [и др.] // Магарач: Виноградарство и виноделие, 2019, №2.

УДК 663/635:631.52

*Д.А.Агакишиев, Х.Н.Гасанзаде, Н.Д.Агакишиева
Научно-Исследовательский Институт Виноградарства и Виноделия*

ДИНАМИКА РАЗВИТИЯ МЕСТНЫХ СТОЛОВЫХ И ТЕХНИЧЕСКИХ
СОРТОВ ВИНОГРАДА
РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: виноград, саженец, почвенно-климатические условия, сорт, обрезка, хранение, всхожесть

Виноград относится к группе технических растений и выращивается в различных хозяйствах по всему миру. В статье представлена подробная информация по определению высоты, средней длины винограда, степени зрелости и диаметра при выращивании сортов винограда Агадай, Маранди, Хусейни и Хиндогни. Изучены факторы развития при подготовке и выращивании растения. Наряду с сортами винограда Агадай, Маранди, Гусейни и Хиндогни, в институте постоянно ведется работа по изучению влияния интродуцированных сортов винограда и новых сортов местной селекции на факторы развития сортов в зависимости от посевной площади и направления использования.

UDC 663/635:631.52

*J.A.Aghakishiyev, X.N.Hasanzadeh, N.J.Aghakishiyev
Scientific-Research Institute of Viticulture and Wine-making*

DEVELOPMENT DYNAMICS OF LOCAL TABLE AND TECHNICAL
KINDS OF THE GRAPE
SUMMARY

Key words: grape, seedling, soil and climatic conditions, variety, cutting, storage, germination

Grapes belong to the group of technical plants and are cultivated in different farms around the world. In article were provided detailed information on determining the height, average length of grapes, degree of maturity and diameter of grapes during cultivation of the Agadayi, Marandi, Huseyni and Khindogni grape varieties. The development factors during the preparation and cultivation of the plant were studied. Along with Agadayi, Marandi, Huseyni and Khindogni grape varieties, the institute is continuously working on studying the influence of introduced grape varieties and new local selection varieties on the development factors of the varieties in the context of the cultivated area and direction of use.

Daxil oldu: 21.02.2024-cü il